

irakurri izan haugunik. Egon duk, dena dela, hire euskal belau-
naldi bat, hirekin konforme pentsatu gabe, hirekin sentitu due-
na. Urteak joan ahala gero eta hiregandik urrunago, halere, go-
goan hau oraindik, buruz gogoratzen dik oraindik hire hainbat
poema:

“Alto soto de torres que al ponerse
tras las encinas que el celaje esmaltan
dora a los rayos de su lumbre el padre
sol de Castilla...”.

Hago hire Salamancan: ez haugu imitatu nahi, baina han
maite haugu. Guxkien-guxtiena modernia faltsu honetara tras-
bestitua nahi hindukegu. Han egonez bakarrik haiz egiaz gurea,
Bilbo bustira birlandaketa artifizial folklorikoak eginez baino,
han haiezlako hi heu, noizbait bederen tormentatu gintuena. Ez
moderno, ez arrazional, ez liberal, ez unibertsal, ez inolako
konbentzioetakoa, baina heure bakardadeko antsia eta borroka
amore eman ezina. Seguruenik ideia bakar batean konforme
egon ezin gintzaizkiona, baina barnean beti borrokan aritu izan
zitzaiguna. Hori haiz gurea. Machadoren “este donquijotesco
don Miguel de Unamuno, fuerte vasco...”. Gure aldetik, kasik
satisfakzioz uzten zicagu beste horiei gainerakoa: hire aktualita-
tea, modernotasuna, liberaltasuna, etab., etab.: sekula izan ez
haizena, edozeinen omenalditan errepilatzen den lastoa. Gurea,
omenaldi horietan ez egotea, izango duk. ■ *J. Azurmendi.*

Portugesa: Hizkuntza arautzen

1986ko uda-udazkenetan, TBn, egunkari eta kultur aldizka-
rietan behin eta berriz agertu da, Portugalen bezala Brasilen,
Angola edo Mozambiken, hizkuntzaren batasun idatziarekiko
eztabaida lasai edo ozpindua. Esamesak, mahainguruak eta ko-
miki zirikagarriak ere ez dira falta izan. Komikien bilketaren bat
ere egin du aldizkariren batek. Baina zertaz izan da hori dena?

Rio de Janeiro-ko “Academia Brasileira de Letras”en egoi-
tzan, 1986ko Maiatzaren 6-12etan, zazpi Estatuetako ordezkari-
ak bildu ziren portugesarri batasun ortografikoa emateko: Bra-
sil, Portugal, Cabo Verde, Angola, São Tomé e Príncipe eta
Mozambique. Nazioarteko eta akademiarteko agiri berriak badu
esanahirik bere izenburu bitxian: “Bases Analíticas de Ortogra-
fia Simplificada de Língua Portuguesa em 1945, renegociadas
em 1975 e consolidadas em 1986”. Agirian dago, beraz: Arau
hauek historiaurreko luzea izan dute, aurtengora iritsi aurretik.

Eta hor ageri diren daten aurretik ere, iragan mendetara joan gabe, 1910-1911etan egindako lehenengo batasun-ahaleginak gogora litezke, 1933ko Brasil-Portugalen artekoak eta 1943an Brasil-ek bere gisara proposatutako arauak.

“Bases Analíticas” hauek badute beren ingurune kultural-linguistikoa eta ez zaie falta inguru politiko oharturik ere. Erabakia ez da samurra gertatu, eta aurkako eta aldekoek gogor eraso dute edo bihotz beroz lagundu asmoa. Kolore eta tonu guztietako eritziak bil litezke erabakiaren ondoko eztabaidan. Hona bizpahiru lagin: “Eu penso que este Acordo é um erro total, ridículo para todas as partes” (S. de Mello Breyner); “A indignação dos nossos antepassados intelectuais vem da mesma raiz dos políticos do anterior regime. Em vez de ortografia tratar-se da descolonização” (V. Cunha Rego); “O resultado a que chegou não é um trabalho de improvisação (...), corresponde a uma larga elaboração, com bases muito sólidas que vem desde o I Simpósio Luso-Brasileiro” (1967). Erretolika luzea harildu liteke esandako guztiekin.

Hogeitahiru “Oinarri”tan banatu da arautegi ortografiko berritu honen edukina: Letrak, mailegatuetatik eratorriak, hasierako *b-a*, hebraicratiko hitzetako bukaeretak *b-ak*, kontsonanteen homofoniak, kontsonante-sekuentziak, bukaerako kontsonanteak, bokal atonoak, “preguntar” eta “querer” aditzei buruzkoak, sudurkariak, diptongoak, azentu grafikoa, hitz-elkarketa, apostrofoa, maiuskula/minuskula, puntuazioa, sinadura, toponimia atzerritarra.

Erabaki akademiko bati dagokion teknikotasun honek badu, noski, bere testuinguru sozio-linguistikoa, eta ez gaitu sobera harrituko, honez gero, Rio-n bildutako ordezkariak “Protocolo” bat idazteak: “Ordezkariek biziki gomendatzen diete Angola, Brasil, Cabo Verde, Ginea Bissau, Mozambique, Portugal eta São Tomé e Príncipe-ko gobernuei berengana ditzatela Oinarri hauek (...), ortografi sistema nazional bezala, horrela zazpi herrietako bakoitzean bat bera izanik, *ipso facto* berorien sistema amankomuna izango bait da. Orobat, gomendatzen dute, legengintz lanari dagokion *modus faciendi*-an gobernu bakoitzak erabaki dezala derizkiona, eta «Oinarriok» lege nazional egitean, erabaki horren berri eman diezaiela bakoitzak beste sei herriek”.

Hizkuntzaren eta portuges-mintzatzaile diren herrien batasunaz arduratuta ageri dira asmoa bultzatu dutenak eta gero alde jarri direnak. Izan ere, 170 bat milioi dira munduan portugesez ari direnak, kontinente guztietan sakabanatuta: batasun horren sinboloa izan liteke eskatzen den eta herri guztiek batera argitaratuko luketen hiztegi ortografiko bakarra. Bestalde, ekin-

tza hau laguntzeko Estatu bakoitzak elkarrizketarako erakunde ordezkariak sortzea eskatu zen Rio-n.

Proposatu diren Oinarri bateratzaile hauen alde eman diren arrazoiak eta sustatu nahi den batasunari ikusten zaizkion abantailak, hauek izan dira, parte hartu zutenen eritziz: A. Houaiss Batzorde-lehendakariak arrazoi politiko, etiko, ekonomiko, sozial eta moralak aipatu ditu erabakiaren alde. 1945eko arauak Brasil-ek alde batera uztearen ondorioz —dio hark— aldarte txar⁸ asko nozitu du hizkuntzak, ortografiaren aitzakiarekin (liburuen zabalkuntzari ateak itxiz, adibidez, Salazar-en garaian). Batasun-proposamen onartu honek orain Estatu batean nahiz bestean argitara emango diren testuen harpide erosoago bati lagundu baizik ez dio egingo. Batez ere, portugesa ofizialtzat daukaten Estatu berrietan erabat premiazkoa da batasun ortografiko hau (aurten kolonia ohi afrikarrek Lisboako Gulbenkian Fundazioarekin testu-liburugintzarako izenpetu duten programan, esate baterako): Estatu berri horiek beren jatorrizko hizkuntzen alde ere egin beharko duten ahalegina ahantzi gabe, independentziak alfabetatze-kanpainak sustatu ditu, eta portugesez mintzatu soila hiztun askorentzat idatzia ere bilakatu da (Mozambike: % 95 analfabeto (1975), % 73 (1986), estatistika ofizialek diotenez). “Premiazkoa da hizkuntza nazionalen ikuspegitik gauzak begiratzea [ez metropoliko hizkuntzatik bakarrik], ugariak eta biztanle gehienek mintzatuak bait dira haiek. Baina portugesa —mintzaira ofiziala— da idazten den bakarra” gogoratu du L.F. Pereira-k (Mozambike).

Batasun ortografikoa beharrezkoa gertatzen da nazioarteko erakundeetan ere, arazo delikatuak eta nahikoa artifizialak sortzen bait dira (Brasil eta Portugalen artean bereziki); era berean, portugesa irakasten duten atzerriko Unibertsitateetan beharrezkoa ageri da batasuna, eta estatuarteko harreman kulturalak erraztasun berria izango dute argitarapen-trukaketarako, liburuak saldu ez-zezik egiteko ere. Hizkuntzaren espazio geografikoak bere idazkeran, beraz, batasun indargarri bat izango du hemendik aurrera.

“Oinarri” en etorkizun ofiziala zazpi Estatuetakoa Parlamentuen eskuetan geratzen da orain, berauek eman beharko bait diote, edo ukatu, erabakiari Estatu bakoitzerako ofizialtasuna. Horregatik ere, eztabaida ortografiko-kultural-politikoa irekita dago, harik eta legeak eman arte bederen; baina eztabaida linguistikoak zaharrak dira Portugalen (eta non ez!) eta ez da sobera ikaratu behar, hogeitaz urteko lan eta topaketen fruitu izanik ere, beti izango bait da eztabaidagarria aukeratutako bidea, portugaldarrek portugesa beren aberritzat aitortzen duten bitartean behintzat: “A minha língua é a minha pátria” (C. Veloso). ■
Joseba Intxausti.